

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Brygidy Sawickiej-Stępińskiej (Instytut Filologii Romańskiej, Wydział Neofilologii, UAM): *Cambio fonético frente a la norma en el español ecuatoriano. Enfoque acústico y sociolingüístico.*

Przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska mgr Brygidy Sawickiej-Stępińskiej, zredagowana pod kierunkiem prof. UAM dr. hab. Janusza Pawlika, zawiera 302 strony i składa się z dwóch części, teoretycznej i praktycznej. Część pierwsza, oprócz dwóch obszernych rozdziałów wprowadzających do badań empirycznych zawiera wstęp, spis treści a także bardzo przydatną listę wszystkich diagramów oraz wykresów zamieszczonych w pracy. Część druga, praktyczna składa się z 3 rozdziałów, obszernej bibliografii, streszczenia w języku polskim oraz z ponad 20 stron, cennych z metodologicznego punktu widzenia aneksów, zawierających: ankietę postaw językowych, opis badania próbki nagrań oraz skrypty Praat. Każdy rozdział rozprawy jest podzielony na liczne podrozdziały oraz zakończony wnioskami częściowymi a ostatni piąty *Conclusiones y perspectivas* zawiera ogólne wnioski Autorki i wskazówki dotyczące dalszych badań nad podjętym tematem. Praca zawiera więc wszystkie wymagane części, jest treściowo spójna i logiczna, a z formalnego punktu widzenia jednolita. Jej budowa całkowicie spełnia wymogi formalne stawiane rozprawom doktorskim w postępowaniach przewodowych.

Kilkustronicowe wprowadzenie do rozprawy *Prólogo* jest poniekąd jej streszczeniem i opisuje w zasadzie wszystkie jej główne aspekty. Autorka w sposób bardzo przejrzysty i, szczegółowy, nakreśla plan pracy, problematykę, stosowaną metodę oraz spodziewane wyniki swoich poszukiwań badawczych. Główny akcent w tej części zostaje położony na wyjaśnienie czytelnikowi specyfiki rozprawy oraz motywów jej powstania. W pierwszej kolejności akcentuje niedobór opracowań naukowych dotyczących dialektalnych cech języka hiszpańskiego używanego w Ekwadorze, a w szczególności prac z zakresu fonetyki i fonologii. Taki stan rzeczy wprawia w lekkie zdziwienie, gdyż różnorodność cech tej dialektalnej odmiany języka hiszpańskiego w niczym nie ustępuje bogactwu cech innych wariantów języka hiszpańskiego używanego w Ameryce Łacińskiej. Najważniejszym i decydującym uzasadnieniem jest fakt, iż rozprawa jest prawdopodobnie pierwszym opracowaniem naukowym, opartym na materiale własnym, dotyczącym osłabienia głoski /s/ w języku hiszpańskim używanym w Guayaquil. Zakładany cel pracy, który zostaje zdefiniowany we wstępie, wymaga nie tylko kompetencji z zakresu fonetyki i fonologii oraz solidnego warsztatu metodologicznego, który pozwala na profesjonalne zebranie i obróbkę danych korpusowych, ale również kompetencji z zakresu dialektologii i typologii języków, oraz szeroko pojętej wiedzy z zakresu funkcjonowania społeczeństw i zmian w nich

zachodzących. Dlatego praca wydaje się być bardziej kompleksowa, niż sugerowałby to tylko jej tytuł.

Kompleksowość zagadnień związanych z tematyką pracy Autorka zauważa już w pierwszym rozdziale *Marco teórico* i udowadnia ich dogłębną znajomość na przestrzeni całego tekstu. Rozdział stanowi udaną próbę syntezy wielu kwestii językoznawczych oraz zagadnień okołojęzykowych, których zgłębienie jest nieodzowne do właściwych rozważań nad ogólną charakterystyką języka hiszpańskiego używanego na terenie Ekwadoru oraz do analizy empirycznej materiału pochodzącego z nagrań. Rozdział doskonale osadza rozprawę przede wszystkim w szeroko pojętym kontekście geograficznym, społecznym i dialektalnym. Autorka przytacza liczne teorie badaczy dotyczące podziału całego hiszpańskojęzycznego terytorium Ameryki Łacińskiej na strefy geolektalne, bardzo słusznie komentując przy tym miejsce Ekwadoru oraz jego podział na dwie ewentualnie na trzy strefy: wybrzeże Pacyfiku (*Costa*) oraz Andy (*Sierra*), do których dodaje się czasem region transandyjski (*Amazonia*).

Duża część rozdziału poświęcona została, i słusznie, na opis typowych cech języka hiszpańskiego używanego w Ekwadorze, a przede wszystkim na opis wariantu z Guayaquil z akcentem położonym, rzecz jasna, na jego cechy fonetyczne. Opis stref dialektalnych w Ekwadorze oraz opis cech dystynktywnych poszczególnych wariantów jest niezwykle wnikliwy i doskonale opracowany faktograficznie. Jako 'dodatek' czytelnik otrzymał skrócony zarys językoznawstwa ekwadorskiego, prezentację głównych publikacji, które w jakikolwiek sposób dotyczą języka hiszpańskiego używanego na terytorium Ekwadoru.

Na uwagę zasługuje rzeczowość opisu normy językowej i standaryzacji w języku oraz kluczowego zagadnienia z nimi związanego, czyli prestiżu społecznego. Ta część pracy dotyczy mechanizmów ogólnych, ale w szczególny sposób odnosi się do języka hiszpańskiego używanego w Ameryce Łacińskiej oraz w Ekwadorze, co jest niezwykle ważnym wprowadzeniem dla jednej z najważniejszych hipotez rozprawy.

Ostatni i bardzo ważny podrozdział poświęcony jest językowi mediów. Opis jest rzeczowy i oparty na dobrze dobranych i klasycznych źródłach. Duży akcent położony został na rolę społeczną środków masowego przekazu oraz ich wpływ na kształtowanie opinii społeczeństw (poniekąd kosztem analizy czysto językoznawczej). Zważywszy na to, iż korpus pracy stanowią nagrania radiowe, Autorka prezentuje działalność rozgłośni działających w Ekwadorze, przytaczając wiele ciekawych i egzotycznych danych dotyczących ich funkcjonowania i statusu jakim cieszą się w społeczeństwie.

Rozdział drugi, bardzo obszerny, w niezwykle szczegółowy sposób prezentuje kluczowe dla rozprawy zjawiska: ponad 20 stron (rozdz. II.2), dotyczy tylko zmian fonetycznych i fonologicznych zachodzących we współczesnym języku hiszpańskim. Należy stanowczo podkreślić, iż zastosowany tutaj opis jest bardzo rzeczowy, mimo ogromnej ilości poruszanych kwestii fonetycznych i fonologicznych zachodzących w jednym z najbardziej zróżnicowanych dialektalnie języku świata.

Autorka przyznaje, iż dla większej jasności i wiarygodności opisu zmian fonetycznych i fonologicznych zachodzących wewnątrz języka hiszpańskiego opiera się w znacznej mierze na jednym głównym dziele, gramatyki Królewskiej Akademii Hiszpańskiej (*NGLA* 2011). Niemniej jednak i tak sięga często do wielu przekrojowych źródeł (głównie Lipski 2017),

konfrontuje między sobą opinie badaczy mających największy wpływ na ustalenie terytorialnego zasięgu poszczególnych zjawisk fonetycznych.

W ostatniej części rozdziału (2.III.) Autorka przedstawia stan rzeczy dotyczący osłabienia fonemu /s/ we współczesnym języku hiszpańskim. Ta część rozprawy jest niezwykle ważna, gdyż jest tematycznie paralelna z rozdziałami praktycznymi i stanowi dla nich wprowadzenie oraz tło faktograficzne. Autorka analizuje językowe oraz pozajęzykowe źródła osłabienia fonemu /s/, przedstawia cechy akustyczne zjawiska a także jego implikacje dla całego systemu języka hiszpańskiego. Rozdział ten przede wszystkim doskonale spełnia swoją rolę polegającą na ustaleniu ram teoretycznych dla badań empirycznych omówionych w rozdziale trzecim i czwartym.

W pierwszej części rozdziału trzeciego zostaje w sposób wyczerpujący przedstawiona metodologia pracy oraz tworzenie narzędzia badawczego: techniki stosowane podczas zbierania danych z audycji radiowych prowadzonych przez dziennikarzy radiowych z lokalnej wspólnoty Guayaquil. Bardzo merytoryczne jest też samo wyjaśnienie, dlaczego to właśnie nagrania radiowe powinny stanowić próbkę korpusową.

Na osobny komentarz i pochwałę niewątpliwie zasługuje autorski korpus nagrań nazwany akronimem CHARG (*Corpus del Habla Radiofónica de Guayaquil*). Autorka, chyba słusznie nie odnosi się do klasycznych teorii tworzenia korpusów tekstów pisanych, niemniej jednak, zdaje sobie sprawę z dwóch kluczowych cech swojego narzędzia: dywersyfikacji gatunkowej oraz tematycznej i opisuje je w sposób bardzo rzeczowy i ścisły naukowo.

W celu uzyskania tzw. uniwersum radiofonicznego dla danego obszaru językowego, w tym przypadku dla aglomeracji Guayaquil, Autorka dokonuje analizy gatunkowej programów (informacja, publicystyka, edukacja, rozrywka, reklama i sport) nadawanych przez 8 reprezentatywnych stacji. Programy sportowe zostały odrzucone z przyczyn technicznych: (nakładanie się głosów spikerów, gwałtowne podnoszenie głosu) co świadczy niewątpliwie o dobrym warsztacie Autorki. Ostatecznie korzysta Ona z 17 godzin nagrań, uzyskanych od 91 spikerów i podzielonych na kilka części ze względu na cechy stylistyczne wypowiedzi, co stanowi próbkę wręcz imponującą. Niewątpliwie, budowa takiej bazy danych jest przedsięwzięciem bardzo czasochłonnym, tym bardziej na pochwałę zasługuje rzetelność i wręcz benedyktyńska praca Autorki.

Wzorowe jest również wykorzystanie narzędzi technicznych służących do obróbki korpusu nagrań oraz ciągle dążenie do korzystania z najnowszych wersji jakichkolwiek suportów (w tym narzędzi typu software), np. programu do zapisu graficznego Annotation Pro 2013, programu konwersyjnego Audacity Team 2019 (wersja 2.2.2.), nowej wersji programu Praat (Boersma, Weenink 2017), kluczowego narzędzia współczesnej fonetyki i fonologii, oraz wtyczki Easy Align (Goldman 2011) stosowanej do automatycznej segmentacji zapisu. Za pomocą filtra Hann, Autorka odrzuca realizacje głoski /s/ o częstotliwości ponad 750Hz, co mogłoby wpłynąć na zwiększenie jej dźwięczności. Wiele analiz, w tym niezbędne filtrowanie i odrzucanie przykładów, korekta podziału segmentów oraz założona w samej metodzie analiza percepcyjna części korpusu jest wykonana ręcznie, gdyż Autorka zdaje sobie sprawę z technicznych możliwości i granic wiarygodności automatycznej obróbki danych akustycznych.

Kompleksowość badań naukowych nie prowadzi do zwykłej w takich przypadkach rozwlekłości opisów, gdyż poruszane są tylko te kwestie, które wiążą się bezpośrednio z założeniami pracy, analizą empiryczną korpusu oraz przyszłymi hipotezami. Tak na przykład, Autorka świadomie rezygnuje ze szczegółowej analizy zjawiska osłabienia głoski /s/ w zależności od jej wartości funkcyjnej (wykładnik liczby mnogiej), wpływu obecności głoski /s/ na sposób artykulacji samogłoski poprzedzającej, zależności zjawiska od początkowej czy finalnej pozycji /s/ w sylabie. Autorka słusznie odrzuca status społeczno-ekonomiczny rozmówców jako zmienną w badaniach, gdyż nie pozwala na to charakter badanej próbki. Należy stanowczo stwierdzić, iż treść trzeciego rozdziału jest wysokiej próby naukowej i doskonale spełnia swoją rolę wprowadzającą do analizy danych empirycznych.

Rozdział czwarty ma charakter praktyczny i stanowi bezpośrednią kontynuację rozdziału trzeciego. Główną treść rozdziału stanowi badanie osłabienia głoski /s/ przeprowadzone na próbce 30822 realizacji w pozycji implozywnej bądź eksplozywnej, w odniesieniu do 5 parametrów: czterech momentów spektralnych (środek ciężkości, odchylenie standardowe, asymetria i tzw. kurtoza) oraz czasu trwania głoski. Autorka opiera się na opracowaniach teoretycznych, w których wszystkie te parametry są wskazywane jako wskaźniki miejsca artykulacji głosek szczelinowych.

Cechy akustyczne głoski /s/ zostały poddane analizie według wielorakich czynników językowych i pozajęzykowych, które Autorka doskonale klasyfikuje. Główne czynniki językowe wzięte pod uwagę zostały podzielone na kontekstualne (otoczenie fonemu) oraz dystrybucyjne (pozycja w sylabie oraz wyrazie). Natomiast czynniki pozajęzykowe to m.in. styl wypowiedzi, typ programu radiowego, z którego pochodzą nagrania czy wreszcie charakterystyka społeczna spikerów.

Autorka zastosowała metodę mieszaną i podzieliła badania na dwa etapy: 25 % wystąpień fonemu /s/ zostało poddanych analizie za pomocą indywidualnej metody percepcyjnej (odsłuchiwanie oraz obserwacja spektrogramu i oscylogramu), reszta materiału metodzie akustycznej, przeprowadzonej za pomocą narzędzi. Podczas obserwacji indywidualnej Autorka rozróżnia głoskę sybilantną [s] oraz osłabioną [h] natomiast tzw. elizje, co oznacza w praktyce brak akustycznej realizacji głoski, musiały zostać oznaczone w programie Praat, gdyż ich naturalna obserwacja nie była możliwa.

Skonstruowany model logistyczny pomógł dokonać formalnej i statystycznej oceny zebranych danych akustycznych. Dla każdego parametru akustycznego zostały wyznaczone progi statystyczne oznaczające granice pomiędzy realizacjami mocnymi i słabymi. Następnie za pomocą testu krzyżowego oraz podziału danych na zbiory Autorka zweryfikowała dane z obserwacji percepcyjnej z rezultatami uzyskanymi w sposób automatyczny, dochodząc do wniosku, iż cechuje ich duża zbieżność statystyczna - jest to fakt, który potwierdza zasadność wyboru takiej a nie innej metodologii badań.

Akustyczna część badań doprowadziła Autorkę do wykazania wielu tendencji o wadze naukowej:

- najważniejsze parametry realizacji głoski /s/ to środek ciężkości (najistotniejszy statystycznie), czas trwania głoski i odchylenie standardowe
- głoska /s/ ulega osłabieniu najczęściej w pozycji kody (około połowy badanych realizacji) a zjawisko to jest marginalne w pozycji eksplozywnej

- rodzaje alofonów układają się kwantytatywnie w hierarchii: *aspiracja*, *sybilant*, *elizja* (ta ostatnia występuje w 2% badanej próbki).

Autorka podkreśla, iż wskaźniki osłabienia głoski /s/ sytuują dialekt używany w Guayaquil wśród wariantów pośrednich języka hiszpańskiego, chociaż są niższe niż te występujące w innych jego wariantach dialektalnych. Takie porównania są w mojej opinii najcenniejsze, ponieważ stanowią merytoryczny wkład do dialektologicznej mapy języka hiszpańskiego.

Kolejne wnioski potwierdzają ogólnojęzykowe tendencje fonetyczne i fonologiczne, zwłaszcza te dotyczące kontekstu osłabienia głoski /s/: najczęściej ulega ona osłabieniu przed spółgłoskami dźwiękowymi i zwarto-wybuchowymi (z wyjątkiem /t/, które zwiększa możliwość wystąpienia tzw. realizacji sybilantnej); zjawisko jest także częstsze w sylabie nieakcentowanej. Autorka stwierdziła również, iż zjawisko osłabienia /s/ występuje częściej w wyrazach zajmujących wysokie pozycje na listach frekwencyjnych, co może się wiązać z ich długością (wg typologii języków świata krótkie wyrazy są w językach najczęstsze) oraz z ich funkcją gramatyczną (-s jako wykładnik liczby mnogiej). Autorka zdaje sobie jednak sprawę, iż taka zależność musi być postrzegana w kategoriach przypuszczenia. Końcówka fleksyjna -s jest najczęstszym wykładnikiem redundancji morfologicznej języka hiszpańskiego, co oznacza że każde jej użycie jako wykładnik liczby mnogiej jest zawsze redundantne, jeśli kategoria ta została już wyrażona w innym miejscu wypowiedzi. W mojej opinii, osłabienie głoski /s/ nie powinno być łączone z tendencją języka hiszpańskiego do redundancji morfologicznej, gdyż inaczej takie zjawisko powinno mieć charakter powszechny, a jak wiemy z badań dialektologicznych tak nie jest. Inaczej rzecz ujmując, -s jest tak samo redundantne morfologicznie, w każdym wariantcie języka hiszpańskiego, natomiast osłabienie /s/, niezależnie od rodzaju i natężenia tego zjawiska, nie jest uniwersalne.

Cenne są również hipotezy dotyczące frekwencji osłabienia /s/ w zależności od czynników pozajęzykowych, zwłaszcza że, niektóre z nich są dość nieoczekiwane. Mimo iż tendencja do utrzymania głoski sybilantnej jest wyższa w stylu formalnym, to duża liczba aspiracji głoski w programach formalnych jest zaskakująca. Tendencja do osłabienia /s/ jest większa u mężczyzn z miasta Guayaquil, co wg Autorki odpowiada prawom uniwersalnym (Labov 2010), ale już fakt, że u młodych mężczyzn obserwuje się większą skłonność do utrzymania głoski /s/ sybilantnej jest niespodziewany.

Jedną z najciekawszych hipotez zawartych w rozprawie jest stwierdzenie, iż zjawisko cieszy się ukrytym prestiżem wśród mieszkańców Guayaquil. Autorka dochodzi do takiej hipotezy zestawiając otrzymane dane akustyczne z wynikami przeprowadzonej wśród mieszkańców ankiety postaw językowych: ankietowani piętnują społecznie niektóre zachowania językowe, tutaj konkretnie osłabienie /s/, sami jednak taką wymowę stosują. Oczywiście ankieta taka jest doskonałym urozmaiceniem badań typowo językoznawczych, jest również przedłużeniem opisu kontekstu geolektalnego i społecznego Ekwadoru z pierwszego rozdziału.

W rozdziale czwartym zostało przeprowadzonych bardzo wiele konkretnych i odrębnych analiz, co prowadzi do ich kwantytatywnej dyspersji. Niemniej jednak Autorka doskonale sobie z tym radzi, syntetyzuje opisy i proponuje wnioski systemowe zarówno na końcu poszczególnych podrozdziałów jak i całych rozdziałów, w tym w rozdziale czwartym.

Przy opisie wyników badań, kierują Nią rzetelność i precyzja: kolorowe diagramy oraz tabelki podsumowujące wyniki badań empirycznych bardzo ułatwiają lekturę i zasługują na najwyższą ocenę. Jediną niejasność można napotkać w niektórych diagramach w podrozdziale 4.2. Z zamieszczonych tam cyfr wynika (np. 79, 81, 85) iż jeden respondent musiał udzielić więcej niż jednej odpowiedzi (?); niestety nie jest to wyjaśnione.

Rozdział piąty zawiera komentarze do wniosków częściowych oraz wniosków całościowych zaprezentowanych w rozdziale czwartym. Takie podejście nie tyle może się podobać, co jest ważne dla wyznaczenia linii dalszych badań, które wg samej Autorki powinny być kontynuowane: proces klasyfikacji alofonów /s/ może być całkowicie zautomatyzowany, struktura korpusu jest dobra i może być poszerzona o dalsze parametry, zwłaszcza te natury kontekstualnej. Język hiszpański z Guayaquil, mimo, iż nie może być zaliczony do języków fonetycznie innowacyjnych na polu osłabienia głóski /s/ (w pozycji eksplozywnej zjawisko jest marginalne) to posiada cechy diakrytyczne, których badanie należałoby kontynuować. Według mnie może to zostać zrealizowane w praktyce, ale konieczna jest pomoc innych badaczy, gdyż ilość materiału może przekroczyć możliwości jednej osoby.

Warto również wspomnieć, iż bardzo dobrym zabiegiem technicznym jest zamieszczenie w spisie treści wykazu wszystkich mapek, diagramów wykresów oraz tabel, jakie pojawiają się w rozprawie (*figuras* i *cuadros*), na co Autorka poświęca łącznie aż 5 stron (ss. 11-15). Taki zabieg pozwala czytelnikowi na szybkie sprawdzenie wybranych danych czy wyników badań empirycznych.

Na pochwałę zasługuje bardzo dobre wykorzystanie źródeł w rozprawie. W części teoretycznej Autorka sięga po publikacje przekrojowe, kluczowe monografie z zakresu fonetyki i fonologii ogólnej oraz szczegółowej, typologii i dialektologii oraz poważne artykuły naukowe. Oprócz dużej różnorodności cytowanych pozycji, zredagowanych głównie w języku hiszpańskim bądź angielskim, na uwagę zasługuje fakt, iż prawie wszystkie są w wersji papierowej oraz, co ważne, aktualne (bardzo wiele cytowanych pozycji pochodzi z obecnego stulecia, w tym tzw. rewydania).

Dodam jeszcze, iż w pracy znajduje się pokaźna ilość cytowań, co po raz kolejny podkreśla znakomity warsztat Autorki. Częsta kumulacja dużej ilości faktów językowych sprawia, że źródła muszą być cytowane w sposób ciągły (np. w rozdziałach 2 i 3) a liczne odniesienia zapisywane w samym tekście sposobem językoznawczym skróconym, gdyż inaczej liczba przypisów dolnych byłaby nienaturalnie duża. Nie wiadomo jednak, dlaczego Autorka nie ucieka się do skrótów *id.*, *ibid.* chociaż na przestrzeni całej rozprawy inne skróty łacińskie (zapisywane zgodnie z nowymi wytycznymi, nie kursywą a tzw. *letra redonda*) są stosowane regularnie i konsekwentnie (*apud* tradycyjnie zapisuje się bez kropki).

Mimo bardzo pozytywnej oceny rozprawy jako całości, metodycznie spójnej oraz o wysokiej jakości merytorycznej, można znaleźć w niej również kwestie dyskusyjne. W mojej opinii część rozprawy traktująca o środkach masowego przekazu, w tym o radiu jako najbardziej powszechnej formie medialnego przekazu a także fragment odnoszący się do

języka mediów (s. 51 i nast.) są nieco rozmyte treściowo i mało precyzyjne z perspektywy naukowej.

W rozprawie brak jest wyraźnego rozróżnienia pomiędzy językiem prasy a językiem dziennikarskim oraz stanowiska Autorki co do tego jak powinno się definiować język mediów. Sytuując różne rodzaje dyskursu radiowego w szeroko pojętym języku mediów wskazane byłoby określić jego status i odpowiedzieć na pytanie czy jest to specjalistyczny, odrębny podsystem języka, czy nie, np. ze względu na brak swoistych cech stylistycznych. Nie jest do końca zrozumiałe stwierdzenie, wg którego prasa czy literatura nie stanowią najlepiej dobranej próbki korpusowej (s. 155). W przypadku języka mediów to właśnie prasa w wersji klasycznej jest uznana za gatunek środka a język literacki za prototypowy rodzaj tekstu pisanego.

We fragmencie, który traktuje o cechach typologicznych języka hiszpańskiego (s. 95) na pewno jest miejsce, aby wspomnieć o tzw. systemie prymarnym, czyli o skali dzielącej języki na wokaliczne i konsonantyczne w zależności od odchylenia ich zasobów od proporcji 30% fonemów samogłoskowych vs 70% fonemów spółgłoskowych.

Niestety, nie można zgodzić się z tym, iż hiszpańskie *-s* jest sufiksem (s. 156). Bez względu na to, jaką funkcję pełni w słowie i bez względu na to, czy do czynienia mamy z głosem czy z elementem graficznym, jest on elementem fleksyjnym, podczas gdy sufiks, w tradycyjnym rozumieniu, ma wartość słowotwórczą.

Mimo, iż rozprawa nie ma charakteru korpusowego, w tradycyjnym znaczeniu tego słowa warto wprowadzić w niej termin *lemat* (hiszp. *lema*), oznaczający wszystkie warianty paradygmatyczne danego słowa, czyli np. wszystkie formy koniugacyjne jednego czasownika. Anotacja lematyczna, do której odnosi się Autorka, (np. na s. 155) pozwala na dodatkowe opcje zbierania danych przez wyszukiwarki dostępne w bazach elektronicznych.

W niektórych fragmentach rozprawy Autorka odnosi się do bazy SUBTLEX-ESP (Cuetos et al. 2011), która została stworzona dla różnorodnych badań frekwencyjnych słownictwa hiszpańskiego. Trzeba jednak przyznać, iż w dzisiejszych czasach próbka 41,5 milionów słowoform (tokenów) nie jest dużą elektroniczną bazą danych. Z całą pewnością jej zaletą są listy frekwencyjne stworzone wg kryteriów, których nie można znaleźć w innych korpusach elektronicznych, np. długość wyrazów. Klasyczne listy frekwencyjne, leksematyczne bądź lematyczne, dostępne są w obszernych bazach elektronicznych języka hiszpańskiego np. w *Corpus del español*.

Język rozprawy jest bardzo dopracowany; starannie dobrana składnia, słownictwo oraz terminologia naukowa sprawiają, iż tekst posiada cechy dyskursu naukowego najwyższej próby. Autorka świetnie opanowała aparat pojęciowy związany z zagadnieniami, które porusza rozprawa, doskonale operuje nie tylko ogólną terminologią językoznawczą, ale również tą z zakresu fonetyki, fonologii czy socjolingwistyki.

Do najczęściej powtarzających się drobnych błędów językowych (pozostających bez żadnego wpływu na merytoryczną jakość rozprawy) należą typowe przeoczenia ortograficzne, głównie opuszczenia lub przestawienia: **fucional* zamiast *funcional* (s. 84), **odna sonora* zamiast *onda sonora* (s. 94), **abertura rusca* zamiast *abertura brusca* (s. 98), **no-sibilanes* zamiast *no-sibilantes* (s. 123), itp., oraz tzw. błędy zgodności trudne do wyeliminowania przez narzędzia automatyczne: *si ningún tipo de obstáculo* zamiast *sin ningún tipo de*

obstáculo (s. 79), *exitosos* zamiast *exitosas* (s. 79), *articulación velar del fricativa* zamiast *articulación velar de la fricativa*, itd. Na stronie 93 (przypis 10), w cytacie chodzi o francuskie słowo *l'amie* a nie **l'arnie*.

Błędy typowo gramatyczne w zasadzie nie istnieją, zwróciłbym jednak uwagę na niepotrzebne powtórzenia niektórych elementów zdania, co sprowadza się najczęściej do statusu problemu stylistycznego: *En la zona C (Tarija) y la zona andina la aspiración se documenta en las zonas rurales* (p. 135), *Los diferentes programas presentan diferentes temáticas* (s. 159), *Los datos han sido divididos en un 60% de datos de entrenamiento y un 40% de datos de prueba* (s. 164), itp. Szczególnie nadużywanym przez Autorkę i powtarzanym elementem jest *sobre todo*: np. s. 105 (i in.): *registrado sobre todo en las mujeres jóvenes de clase media, sobre todo en posición final ante pausa*.

W niektórych miejscach pracy wskazana jest zgodność w liczbie mnogiej w tzw. strukturze zwrotnej biernej, np.: *se aplican otros canales* (s. 65), *se usan tres parámetros* (s. 94), itd.

Tu i ówdzie zalecałbym zmianę szyku elementów zdania, głównie przysłówka sposobu (*-mente*), którego użycie, z punktu widzenia składni jest poprawne, ale często jego niestandardowa pozycja w zdaniu sprawia, iż funkcjonuje on jako element dyskursywny a nie jako okolicznik zdania, nadając sekwencji być może niezamierzonego znaczenia: *Los neogramáticos atribuyeron el cambio fónico a procesos fonéticos exclusivamente* zamiast *Los neogramáticos [...] exclusivamente a procesos fonéticos*, *Tanto las consonantes como las vocales sufren sobre todo cambios en la zona supraglótica* zamiast [...] *sufren cambios sobre todo en la zona supraglótica*.

W mojej opinii nazwy podrozdziałów II.1.3. II.2.3. są za długie, gdyż Autorka usiłuje zapowiedzieć w nich (chyba niepotrzebnie), wszystkie zjawiska, których opisy byłyby za krótkie, na odrębne podrozdziały.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, pragnę podkreślić, iż mimo pewnych wątpliwości natury rzeczowej oraz drobnych błędów językowych, Autorkę rozprawy charakteryzuje wysokiej jakości warsztat badawczy, metodologia pracy w dyscyplinie językoznawstwo, zwłaszcza na polu wszelkiego rodzaju analiz fonetycznych, fonologicznych i pokrewnych. Takie cechy i kompetencje w połączeniu z Jej ogromną pasją, rzetelnością, dociekliwością oraz znajomością pokażnej ilości zagadnień teoretycznych rokują w przyszłości na dobrego badacza i na wartościowe publikacje naukowe. Jest to tym ważne iż w środowisku hispanistycznym w Polsce grono specjalistów z zakresu fonetyki i fonologii nie jest tak liczne jak wśród anglistów czy romanistów.

W moim odczuciu, wysoka jakość pracy pozwala stwierdzić, iż nie tylko może, ale powinna być ona opublikowana. Jej, sugerowane wyżej, pionierski i nowatorski charakter przyczynią się z pewnością do rozwoju badań nad tematem zarówno w Polsce, jak i w całym świecie hispanistycznym. W przypadku przygotowania pracy do publikacji, sugerowałbym wykorzystać uwagi językowe zamieszczone wyżej oraz dodać streszczenie w języku angielskim.

Stwierdzam, iż przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska *Cambio fonético frente a la norma en el español ecuatoriano. Enfoque acústico y sociolingüístico* zasługuje na najwyższą ocenę. Spełnia ona w zupełności kryteria stawiane ustawowo rozprawom doktorskim, zwracam się więc do Wysokiej Rady Wydziału Neofilologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu o dopuszczenie mgr B. Sawickiej-Stępińskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Janusz Bień